Un metamodel istoric al manualelor de limba şi literatura română din perioada 1948-1989

Rodica ILIE

Universitatea „Transilvania“ din Braşov, Facultatea de Litere
“Transilvania” University of Braşov, Faculty of Letters
Personal e-mail: rodicamariailie@gmail.com

A Historical Meta-Model of Romanian Language and Literature Students' Book from 1948 to 1989

The role of educational instrument that the Romanian Language and Literature textbook used to hold during the communist regime is incontestable. To subject these textbooks to an inventory is not an easy but rather a necessary endeavor especially because of their deconstructionist exploratory potential. Cosmina Cristescu opts for an approach to a rich material that perpetuated, at an educational level, structures of the imaginary and of rhetoric pertaining to communist ideology, from the vantage point of ideological disenchantment. Her undertaking is one that involves the investigation of normative models for the study of Romanian literature encountered in the only available textbooks during the communist period. Here literature functioned as a metadiscourse, as an ideology transfer institution and the research of this environment becomes an opportunity to ponder, from a pedagogical perspective, upon the cultural-political habitus of the period between 1948 and 1989.

Keywords: instruments of knowledge, textbooks, communist propaganda, the literature-ideology rapport, children's poetry during the communist regime.

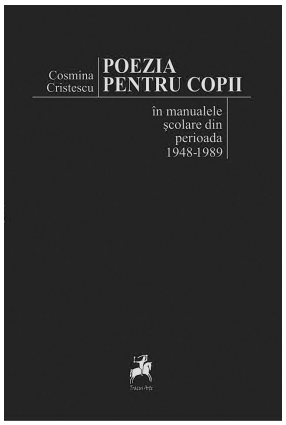
Cartea Cosminei Cristescu, *Poezia pentru copii în manualele şcolare din perioada 1948-1989*, este la bază lucrarea sa de doctorat, coordonată de regretatul Alexandru Mușina. Amprenta acestuia se poate lesne constata din ampolarea ariei temporale de cercetat, dar și din minuțiozitatea ce se află în intenția autoarei. Cartea tratează o temă cu un potențial de investigare interesant și din acest motiv devine foarte valoroasă în cadrul studierii literaturii române ca metadiscurs, ca instituție și ca instanță critică, de reflecție pedagogică asupra tensiunilor secolului XX. Trebuie subliniat faptul că autoarea își construiește periplul său de la cadrul general, adică de la analiza socio-câmpului, la analiza sistemului educativ al perioadei, cercetarea surprinde elementele revoluției culturale, aspectele de propagandă literară necesare explicării contextuale şi înțelegerii superioare a relației ideologie-literatură, politic-poetic, literatură-istorie. Acest demers induce preocuparea specială a Cosminei Cristescu pentru investigarea relației dintre *habitus* și modelele educaționale generate de acel context. Aplecarea autoarei asupra tuturor metodicilor de predare a limbii și literaturii române asupra dimensiunii propagandistice se dezvoltă amplu, cu exemple relevante, unde în capitolele 2-4, dincolo de absurdul unor principii, reglementări, texte, autoarea tratează cu detașare, uneori cu accente critice relevante, instrumentele acelor perioade, instrumente care se găsesc detaliate pe întreg parcursul analizei atent conduse.

Cartea cuprinde cinci capitole, riguros ordonate, de la contextul istorico-politic, la analiza conținuturilor manualelor școlare. Organizarea capitolelor pe subcapitole pare cam prea matematică, dar cum altfel ar fi putut stabili o ordine, alta decât cea temporal-periodizantă, care dovedește rigoare analitică şi spirit critic articulat? Construcția argumentului avansează coerent, se desfășoară într-o succesiune firească de la cadrul contextual, intrumental spre situarea problemei și spre analize, studii de caz și concluzii pertinente. De fapt,

cercetarea Cosminei Cristescu se înscrie într-un demers de istoria receptării, de istorie intelectuală privind instrumentele cunoaşterii, demersul său hermeneutic este condus spre o construcţie analitico-demonstrativă în care aparatul bibliografic este bine stăpânit, atent ordonat, deseori contrapunctat de remarci personale şi abundente exemplificări prin citări care ilustrează aspectele relevante ale problematicii alese.

La nivelul conţinutului, de la primul capitol autoarea stabileşte regulile jocului, urmărind modul de răspuns al artei la imperativele comenzii sociale. In capitolul al doilea Cosmina Cristescu descrie sistemul de învăţământ în regimul comunist, prezintă principiile educaţiei în acel context, aplicarea lor pe diferitele paliere ale unei culturi ierarhice, care comunică de sus în jos, impunând forme de control şi propagandă. De la documente şcolare la instrumente eduaţionale, de la metodici (Berca, Şerdean, Laudat, Parfene) la aplicaţii şi exemplificări, demersul analitic reuşeşte să transgreseze cu detaşare, obiectivitate şi luciditate ştiinţifică ceea ce ar fi putut uşor să devină material pentru o expunere de alt gen, anecdotic, de exemplu. Capitolul al treilea delimitează funcţiile manualului şcolar ca instrument ideologic, exemplele oferite cu minuţiozitate de Cosmina Cristescu au valoare de document, actualizează o funcţie reflexivă ce-ar trebui să fie din când în când reactivată de comunitatea educatorilor, nu doar pentru retrospective şi rememorări umoristice, ci mai ales pentru dezinhibarea din alte modele educaţionale ce ar putea deveni la rândul lor hilare, ideologizante, constrângătoare. In continuare, capitolul al patrulea intră chiar în miezul problemei: poezia pentru copii în manualele şcolare din perioada comunistă (pp 154-215). Acesta este capitolul care expune prin analiza de conţinut componenta ideologică a manualului şcolar unic din perioada comunistă, continuând concentric, de la cadru la detaliu, "oferta" de imaginar şi stil a celor mai elementare forme de propagare a cunoaşterii. Periodizările, tipologiile, clasificările tematice sunt operate cu minuţiozitate, căutând identificarea în cât mai multe manuale a obiectivelor educative şi de propagandă ale poeziei pentru copii. Capitolul următor limpezeşte rolul poeziei pentru copii, Cosmina Cristescu expune aici şi liste ale principalilor autori de poezie şcolară din perioada comunistă, evidenţiază funcţia educativ-dogmatică a literaturii cuprinse de manualele perioadei 48-89, în exemplificări cu texte şi liste ale poeţilor canonizaţi, formaţi să intre în strâmtul canon ideologic, poeţi contemporani „angajaţi" ai realismului socialist, poeţi din perioada naţionalist-comunistă, poeţi premiaţi prezenţi în manualele şcolare din perioada comunistă.

Bibliografia folosită de autoare este bogată (de la ideologie şi exegeza istorică a momentului la studii, monografii, istorii, interviuri, antologii, de la metodologia predării literaturii la manuale şi la articole, publicaţii electronice. Apetitul documentării ne aduce în faţă o bibliografie adecvată temei, actualizată, ceea ce dovedeşte

atât seriozitate, cât şi curiozitate epistemică organizată sistematic. Sursele teoretice sunt diverse, iar exerciţiul analitic al studiului manualelor şcolare nu se reduce doar la tehnicile de inventariere bazate pe tematismul redundanţelor, ci totul este plasat în deschiderea analizei culturale mai largi: istoria ideilor şi a mentaliăţilor (ex Boia, Negrici, Deletant). Aşadar, dincolo de abundentele exemplificări, găsim ample construcţii ce dezvăluie problematica şi sensul acestei construcţii.

Originalitatea lucrării constă în vasta documentare şi în atenta expertiză asupra unei varietăţi destul de restrânse şi neofertante ca ideatică şi estetică a manualelor şcolare in regimul comunist. Interpretările sunt antrenante, ludicul subsecvent invită la o analiza complexă, nu doar tematist-stilistică, ci mai degrabă de anvergură cultural-filosofică, identitară, imagologică.

Contribuţia esenţială a cărţii Cosminei Cristescu se află tocmai în acestă pasiune a inventarului, cartea conţine şi câteva anexe (Lista autorilor români care au publicat poezie pentru copii în manualele şcolare din perioada 1948-1989, organizată pe clase). Calitatea cercetării stă de asemenea şi în ţinuta academică a redactării unui text ce putea lesne cădea în derizoriu.

Deşi poate fi apreciată ca o reuşită cercetare cantitativă, cartea Cosminei Cristescu poate să deschidă o benefică dezbatere care să atace atât problematica de filosofie a educaţiei, cât şi pe cea de intervenţie practică (de unde pornirăm acum un secol-ce avem-ce urmează a face de acum înainte la nivel didactic-instrumental). Din această pricină, analiza Cosminei Cristescu mi se pare foarte pertinentă în sensul restaurării memoriei culturale recuperate din *reziduurile* sau din *urmele* unor sisteme de gândire politică dezabuzate, demitizate prin infantilizate, vulgarizare, o carte foarte pertinentă inclusiv în sensul remodelării actualelor manuale şcolare. Utilă pentru orice pedagog de şcoală nouă, pentru a nu mai repeta erorile trecutului.

Cosmina Cristescu,
Poezia pentru copii în manualele şcolare din perioada 1948-1989,
Editura Tracus Arte, 2014, 308 pag.